

4. Дзюба М. Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки / М.Т. Дзюба // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – К., 2011. – С. 77-81.

5. Мовчан П. Медіа-конструювання та громадська думка / П.Мовчан // Віче. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/961/>

6. Політологія: навчальний посібник / за заг. ред. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. // К.: ВЦ, 2006. – 568 с.

Римар Е.І.

студент III курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ*

Подковенко Т.О.

СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ В ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

Свобода особистості з точки зору правової політики держави має неоднозначне трактування, виходячи із ідеї, що пронизує історію правової думки, - рівноваги між обмеженням свободи в ім'я загального блага та надання людині, індивіду, наділеному унікальними рисами, можливостей для власне втілення цих рис. Можливості можна пов'язати із поняттям прав людини як своєрідного каталогу, що перебуває у безперервному розвитку, а наявний перелік прав і свобод є результатом генезису, що відбувався протягом багатьох століть [1, с. 7].

Категорія «свобода» знаходить своє використання у працях із філософії, соціології, психології, історії, широкого спектру правових дисциплін. На сучасному етапі дослідження щодо співвідношення особистості з державою та її інституціями, характеристику права із позиції прав і свобод людини здійснювали у своїх наукових працях С. Бігун, М. Козюбра, В. Копейчиков, В. Нерсисянц, В.Погорілко, П. Рабінович, М. Селіванов, В. Тацій, В. Тимошенко та ін.

Метою досліджень, що стосуються свободи особистості з точки зору державно-правової дійсності, в тому числі даного дослідження, є пошук та критичне осмислення наукових позицій сучасності та минулого задля накопичення та аналізу знань стосовно співвідношення волі держави, суспільства та індивіда задля їх максимально ефективної взаємодії і втілення інтересів.

Історико-політичні концепції дозволяють судити про втілення ідей свободи в життя із двох крайніх позицій:

свободи як участі усього суспільства в державних справах й відповідного гарантування забезпечення прав індивідів – учасників життєдіяльності суспільства; таким чином, ця свобода забезпечується тим, що людина підкоряється лише тим правилам, на які дала згоду

(напр., у грецьких полісах) [9, с. 3];

деполітизація суспільства, народовладдя як делегування функцій управління представникам; презумується утилітарне спрямування влади чи її відсутність, свобода особистості у відособленості та пасивному зв'язку із державою, що забезпечує умови актуалізації та реалізації особистості.

Зрозуміло ж, йдеться про те, що політико-правова доктрина взагалі використовує категорію «свободи» як здатність до втілення волі.

Так чи інакше хронологічно поняття «свобода» можна помістити на будь-який момент розвитку людства від самого початку його існування. Коли суспільство зароджувалося у формі племінно-общинного ладу, поведінка людей регулювалася нормами, що важко класифікувати за ознаками права, моралі, релігії чи звичаю [1, с. 8]. О.Ф. Скакун використовує поняття «мононорма» для визначення таких правил поведінки [7, с. 15]. Ці правила виникають із доцільності для роду чи племені, а отже не мають індивідуалізованого сенсу. Зрештою, членам первісної общини існування в її межах було найвигіднішим, позаяк інших способів забезпечити їхню безпеку, окрім гуртування, не було.

Утім, Ж.-Ж. Руссо вважав первісне суспільство таким, в якому існувала свобода та рівність. Суперечності, сваволлю багатих принесла приватна власність, ставши причиною майнової нерівності, що зрештою призвела до політичної нерівності [5, с. 167]. Хоча важко стверджувати про переваги такого додержавного стану, в якому людина або повністю була позбавлена захисту перед природними небезпеками, або ж повністю була залежна від прото-суспільних утворень, що поглинали її індивідуальну волю.

Уявлення про особистість, її свободу та незалежність певної мірою відображені у релігійних та політичних вченнях Стародавнього Сходу: буддизмі, працях Конфуція, Мо-Цзи. Проте останні, хоча й використовували поняття «гуманності» та «любові до людей», акцентували увагу на рисах правителя, адміністративній структурі та загальному благові, а не можливостях відокремленої особистості [5, с. 22-28].

Основою ж сучасних природно-правових концепцій стали вчення Древньої Греції та Риму. Грецькі софісти та стоїки сповідували ідеї про природне походження прав людини та надали їм космополітичного сенсу. Тобто, належність їх людині не залежить від держави [10, с. 148].

Але на рівні полісу поняття свободи в Древній Греції мало громадський сенс, було політизованим, означало – бути вільним громадянином. Така свобода мала суспільний сенс, не надаючи особистості цінності, але визнаючи її право на автономність рішень, що, зрештою, залежало також від її суспільного становища [4, с. 16].

Антична філософія у своїй багатоманітності стала основою для багатьох політико-правових вчень наступних століть та навіть тисячоліть. Софісти із Протагором, що оголосив людину «мірою всіх речей» стали

початком юснатуралізму. Радикальне уявлення Платона про справедливість містило ідеї про рівність можливостей усіх людей, зрівняння чоловіка та жінки, заперечувало приватну власність. Арістотель назвав людину політичною, суспільною істотою, поділив право на природне і позитивне. У Епікурівську етику сягають коріннями лібералізм та індивідуалізм, а також утилітаризм, оскільки держава, за Епікуром, повинна забезпечувати безпеку громадян.

В епоху Середньовіччя християнізація влади і суспільних відносин обмежила поняття «свободи» релігійним сенсом. Аврелій Августин, Тома Аквінський визнавали людину як таку, що має свободу відповідно до біблійних вчень, згідно яких Бог наділив людину волею [3, с. 34]. Проте твердження про наявність лише єдиного правильного шляху, абсолютність та божественне походження церковної та державної влади зводять нанівець будь-яке твердження про волю. Аврелій Августин узагалі вважав, що вільна воля призводить до зла. Вплив на Тому Аквінського античної філософії зумовив прогресивність його поглядів щодо втіленого в філософській думці того часу (яка мала лише релігійний характер) кількостолітнього домінування церковних інституцій у всіх сферах життя. На відміну від Аврелія Августина, він розглядає свободу як ступінь розумності людини, а розум як засіб пізнання та здійснення божественних цілей [6].

Сьогодні томізм представлений течією неотомізму, що є офіційним вченням католицької церкви. Неотомізм як відродження вчення Томи Аквінського розвивався від XIX століття і пов'язаний з такими іменами як Ж. Марітен, Е. Жільсон, Й. Лотц [2, с. 90]. Поширення релігії зумовлює вплив на свідомість людей. Гуманістичне, ідеалістичне спрямування неотомізму як християнізованої версії арістотелівської філософії позитивно впливає на формування правосвідомості послідовників католицизму.

Категорія «свободи» як ідеї автономності особистості знаходить втілення у поглядах багатьох філософів Нового часу, серед яких Т. Гоббс, П. Гольбах, Ш.-Л.Монтеск'є, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо [4, с. 16]. Різноманітність поглядів зумовлює багатогранність та повноту осмислення понять волі та свободи, дає плюралістичне бачення.

Т. Гоббс, який вважав державу наслідком суспільного договору, вказує на те, що задля загальної безпеки, влада суверена повинна бути необмеженою. При цьому свобода – це можливість робити те, що не врегульовано договором. І хоча Гоббс фактично застосовує сучасний принцип «дозволено те, що не заборонено законом», абсолютна влада спадкового монарха (найкраща форма правління за Гоббсом) здатна ці можливості суттєво обмежити.

В уявленнях Джона Локка, ідеолога буржуазно-демократичних перетворень, свобода особи визначається природою, єдина причина існування держави – забезпечення безпеки та можливостей для втілення природних прав, до яких, окрім свободи, належать також рівність та

приватна власність. Суть суспільного договору у загальній згоді всіх людей, що за одержавлення суспільства повинна проявлятися в розподілі влади та шляхом представництва. Природні права невідчужувані, вони, як і закон, однакові для всіх. Локк виводить принцип, згідно з яким для жодної людини в суспільстві не може бути виключення із законів цього суспільства. Таке виключення відбувається за абсолютної монархії [5, с. 135].

У Ш.Л. Монтеск'є свобода трактується із політичних та громадянських позицій. Він став автором концепції розподілу влади на виконавчу, законодавчу та судову, але при цьому виходив не із більшої цінності особистості поряд із державою, а із громадської безпеки та спокою. Свобода – це можливість робити те, що не заборонено законом. Монтеск'є також не заперечує існуючої в суспільстві станової нерівності, тому що абсолютне зрівняння матиме результатом деспотію натовпу, охлократичне правління.

Ж.-Ж. Руссо ми уже згадували, розглядаючи свободу особистості у первісному суспільстві. Руссо запропонував радикально нові погляди на державно-правову дійсність, заявивши, що будь-яка держава прямує до деспотії, якщо у ній існує майнова та політична нерівність. Ці нерівності слідує одна за одною, а джерелом їх є виникнення приватної власності. Аби суспільство не поглинуло зубожіння, рабство, потрібно, щоб основою суспільного договору був народний суверенітет, який і повинен здійснювати владу, що втілюється в республіці, а приватну власність потрібно обмежити до дрібних розмірів. За Руссо, «підпорядкування закону, який індивід сам для себе встановив, і є свобода» [5, с. 168].

Поняття свободи знайшло широке відображення у німецькій класичній філософії, родоначальником якої є І. Кант. Філософія Канта, Гегеля, Фіхте, Шеллінга піднімає проблему особистої свободи та її відношення із державою, владою. Варто дослідити німецьку класичну філософію у порівнянні із філософією лібералізму [3, с.36].

У І. Канта людина займала центральне місце. Його імператив закликає проектувати власну поведінку на усе суспільство, поводитися так, щоби поведінка могла бути загальним законом; в другому варіанті – культивує ставлення до людини як до цілі, а не засобу [1, с. 11]. Закон повинен виходити із цих принципів, ґрунтуватися на моралі, забезпечувати «позитивну» свободу та стримувати «негативну» – сваволю. Право є одержавлена мораль, джерелом якої є людський розум; влада здійснюється народом, що виступає сувереном.

Співзвучні ідеям І. Канта погляди Й. Фіхте на людину як соціальну істоту [8, с. 159]. У Фіхте свобода може існувати лише у зв'язку з законом. У своїй спільності, обмежуючи свободу законом, люди отримують рівну частину можливостей. Як і в Канта, свобода можлива лише за умови обмеження сваволі інших людей, що зазіхає на чужі інтереси.

У Гегеля свобода полягає у формальній рівності, що закріплюється законом – синтезом права (як свободи) і розуму. Держава, в якій відбувається розмежування влади, найкраще гарантує свободу як соціальний феномен [3, с. 36]. Тобто гегелівська свобода суто практична і реальна, оскільки впливає із закону та формалізованих суспільних відносин.

Питання про розмежування сваволі та вільної волі, що повинна бути закріплена законом та ступінь її обмеження, завжди актуальні. Здавалося би, що народ як суверен здатен визначити, у якому ступені потрібно обмежувати свободу для загального блага, але при цьому люди здатні піддаватися тенденційності, а також надмірній традиційності та консервативності. Демократія може набирати рис охлократії, гальмувати індивідуальний розвиток.

Конкретизував свободу і лібералізм. Сьогодні лібералізм займає провідне місце серед ідеологій розвинених держав. Як політико-правова течія він тісно пов'язаний із становленням демократії в США, Великою французькою революцією. У своїх працях ідеологами лібералізму стали Б. Констан, А. Токвіль, Дж. Мілль, В. фон Гумбольдт. Лібералізм проголошує, що ініціативна, вільна, тобто неконтрольована діяльність осіб, головним чином економічна й політична, є справжнім джерелом поступу в суспільному житті. В сучасних державах ідеї про максимальне зменшення державного втручання зазнали поглиблення та диверсифікації – вилилися у напрямках соціального лібералізму, лібертаріанства та ін.

Ідеологія лібералізму спричинила зрушення в галузі прав людини та демократизації у ХІХ ст. У ХХ столітті крізь призму двох світових воєн та тоталітарних режимів до ліберальних ідей додалася соціальна складова. Цьому посприяли й соціалістичні революції, що похитнули впевненість влади в західних країнах й привернули увагу до соціальної структури суспільства. Ці тенденції знайшли закріплення у багатьох міжнародно-правових актах [10, с. 151].

На сучасному етапі розвитку держави і права не виникає сумнівів щодо пріоритетності особистої свободи в законодавчому регулюванні. Наука права ставить питання про походження, розвиток та пізнання норм – із соціологічної, правозастосовчої, суто позитивістської точок зору, але гуманістичне спрямування залишається центральною ідеєю. Інше питання – належний розвиток правосвідомості в конкретному суспільстві, що дорівнювала би таким ідеалам.

Список використаних джерел

1. Литвиненко І. Л. Генезис прав людини в історії політико-правової думки світу та України / І. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1 – 2. – С. 7 – 13.
2. Луц У. Свобода людини у суспільстві в інтерпретації Йоганеса Лотца та Жака Марітена / У. Луц // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. – 2010. – № 13. – С. 90 – 95.

3. Тарануха В.П. Свобода людини як правова та християнська цінність / В.Тарануха // Вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. – 2014. – №728. – С. 33 – 38.
4. Донченко О.П. Категорія свободи в історії філософії права / О. Донченко // Вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. – 2010. – № 533. – С. 15 – 22.
5. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу / Г. Демиденко – Х.: Право, 2007. – 390 с.
6. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник / А. Кормич. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О. Скакун – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
8. Павлова Т. С. Реалізація свободи і закону у філософсько-правових поглядах Фіхте і Шеллінга: соціально-філософський аспект / Т. С. Павлова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2012. – Випуск 51. – С. 157 – 164.
9. Коноваленко-Монзолевська Н. В. Свободи людини і можливості їхнього забезпечення державою: еволюція соціально-філософського дослідження / Н.В. Коноваленко-Монзолевська // Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – 2013. – № 41. – С. 16 – 27.
10. Бик Т. І. Становлення та розвиток концепції захисту соціальних прав людини в праві Європейського Союзу / Т. І. Бик // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2013. – Т. 144-145. – С. 82 – 86.

Слесар І.В.

*студентка Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету, м. Київ
Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права НАУ
Череватюк В.Б.*

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ І ПОЛІТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ

Політична криза і політичні конфлікти – саме так можна охарактеризувати сучасний стан української політичної системи. Можна стверджувати, що сьогодні у нас в державі тимчасово призупинено функціонування окремих елементів політичної системи, втрачено довіру до політичних і державних лідерів, які надалі неспроможні вирішувати існуючі в державі проблеми, пов'язані з подальшим розвитком економіки, соціальної сфери та культури. Ні дня не проходить, щоб ми не спостерігали і за політичними конфліктами нашого політикуму і це, в черговий раз заставляє нас задумуватись над питаннями цивілізованого їх розв'язання. Власне, конфлікт зараз і є певним способом виявлення об'єктивних суперечностей, що виникають у процесі реформування всіх сфер суспільного життя. Складна політична й соціально-психологічна ситуація не лише визначає, певною мірою, зміст конфліктів, форми їхнього прояву, дієвість засобів регулювання, а й впливає на сприйняття їх населенням та елітами. Так сьогодні у політичному і соціальному просторі країни ми можемо спостерігати усі можливі типи політичних